

УДК 004.775:[021:005.921](94)

Платон Стоян,
аспірант НБУВ

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛОТЕЧНІ ТА АРХІВНІ ДОКУМЕНТАЛЬНІ РЕСУРСИ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ ТА ОРГАНІВ ВЛАДИ АВСТРАЛІЇ

У статті розглянуто проекти основних архівних установ та Національної бібліотеки Австралії зі створення електронних ресурсів документальної спадщини на колекційному та документальному рівні (архівні джерела та рукописи), у тому числі управлінської документації, охарактеризовано основні підходи, принципи уніфікації опису архівних джерел, організації доступу до архівних електронних ресурсів, подано їх огляд.

Ключові слова: архівні електронні ресурси Австралії, ресурси документальної спадщини, цифрові ресурси, архівні документи.

Документальні ресурси державних архівних установ Австралії не висвітлювалися в спеціальних публікаціях українських архівістів та документознавців. Разом з тим досвід опису та формування документальних ресурсів різних країн, зокрема англомовних, які першими почали опрацьовувати спільні підходи до принципів уніфікації каталогізації або опису бібліотечних та архівних джерел, організації доступу до них, є необхідним для української архівної справи та усвідомлення ролі й значення української національної спадщини у світових мережах, для створення позитивного іміджу України. Це дає змогу забезпечити не лише збереження інтелектуальної та духовної пам'яті народу, а й включення цих джерел у світову інформаційну культуру. Джерельною базою вивчення цього ресурсу є, безумовно, онлайн-публікації, бази даних та цифровий ресурс, який з винятковою повнотою репрезентує австралійську архівну систему та рукописну й архівну спадщину Австралії, розкриває історію та сучасний стан електронного ресурсу.

Метою та завданнями статті є розкриття основних засад створення системи електронних архівних ресурсів Австралії, державних та урядових ресурсів документальної спадщини, складу й змісту колекцій, що репрезентують Австралію у світовій мережі. Перші спроби дескриптивного опису архівних фондів та створення єдиного

реєстру архівної спадщини Австралії були започатковані у 90-х роках ХХ ст. Основними завданнями, які в той час розглядались архівами Австралії, відповідно до публікації Х. Кріса, координатора комітету з освіти Австралійського товариства архівістів, були: 1) впровадження стандартів архівних даних, ініційованих Міжнародною радою архівів (*International Council on Archives, ICA*) – з'явилася перша тестова версія ISAD(G) (*General International Standard Archival Description*) Загального міжнародного стандарту архівного опису 1993/1994 [11]; 2) розробка та конкретизація австралійських норм архівного опису [3]. Вирішення цих завдань вбачалося на шляху вироблення єдиної технології описування, уніфікованої методики формування описових даних, стандартизованого формату архівного опису (набір необхідних елементів), єдиних правил подання інформації про архіви та створення стислого реєстру архівних установ Австралії [7]. Ці першочергові завдання започаткували різноманітні архівні проекти, реалізацію яких було покладено в основу сучасних архівних інформаційних сервісів. Розглянемо більш детально головні архівні установи та організації Австралії, які були ініціаторами та виконавцями цих проектів, а також створені ними ресурси.

Австралійське товариство архівістів (*Australian Society of Archivists, ASA*) є головним професійним органом архівістів у Австралії. Воно було створено в 1975 р. у відповідь на зростаючу кількість архівістів у Австралії та зростаючий попит на архівну професію. Керівництво товариством здійснюється радою, обраною на національному рівні. Основними цілями Австралійського товариства архівістів є: сприяння професійним стандартам серед архівістів; підтримка та заохочення досліджень і розробок у всіх галузях архівної справи; сприяння відповідальному використанню архівів; заохочення спілкування та співробітництва між архівістами, їх установами й користувачами архівів; публікація та поширення інформації, що належить до архівної професії [5].

Основним ресурсом, створеним товариством, є онлайнвий «Путівник архівами Австралії» (*Directory of Archives in Australia*) [9], який постійно підтримується та оновлюється. Основою для створення інтернет-версії путівника в 1995 р. став друкований каталог «Наша спадщина: путівник рукописними та архівними фондами Австралії» (*Our Heritage: A Directory to Archives and Manuscript Repositories in Australia*) 1983 р. видання. В електронному «Путівнику» є можливість пошуку за ключовими словами або перегляду алфавітного списку архівних установ (понад 300 позицій). Структура опису архівної установи має такі основні елементи:

відповідальні особи, часи роботи і послуги, профіль архіву, основні фонди, путівники й довідники, контактна інформація, дата останнього оновлення інформації. Обравши необхідний профіль архівних фондів, можна відшукати установи, де ці фонди зберігаються.

Перелік рукописних та архівних колекцій був великим здобутком для користувачів архівів для орієнтації в ресурсах національної спадщини Австралії. Однак найбільший користувацький інтерес має інформація не про те, «де» зберігаються необхідні документальні джерела, а все ж таки «що» саме є в цих архівних фондах. Тому наступним кроком після створення опису архівних фондів є їх подокументне представлення. Одним з перших проєктів, здійснених у цьому напрямі, був зведений каталог друкованих документів та рукописів Національної бібліотеки Австралії. В основу опису рукописних документів було покладено архівний MARC-формат (*MARC-AMC, Machine Readable Cataloguing – Archive and Manuscript Control*), прийнятий в англomовних країнах, які об'єднали свою архівну мережу (США, Канада, Велика Британія, Голландія) [8].

Національна бібліотека Австралії (*National Library of Australia*) – найбільша в країні бібліотека, розташована в її столиці м. Канберра. Національна бібліотека Австралії (НБА) була створена в 1960 р. на основі Бібліотеки парламенту (*Parliamentary Library*). У сучасній будівлі бібліотека працює, починаючи з 1968 р. Національна бібліотека утримує одну з найбільших колекцій рукописів Австралії, яка містить близько 2 млн од. зберігання (за статистикою Ради австралійських архівів, *Australian Council of Archives*) [1]. Колекція походить переважно з Австралії, але в ній також є важливі документи, пов'язані з Папуа-Новою Гвінеєю, Новою Зеландією та Тихоокеанським регіоном. Австралійські рукописи датуються періодом морських відкриттів і поселення XVIII ст. до сьогодні. У колекції широко представлено коло осіб та сімей, пов'язаних з такими сферами діяльності, як політика, державне керування, дипломатія, театр, мистецтво, література, промисловість та пастирська робота. Рукописні матеріали представлено різними видами документів: листи, щоденники, книги проєкти, креслення, журнали та карти [14].

На сайті Національної бібліотеки Австралії (<http://www.nla.gov.au/>) є можливість пошуку рукописних матеріалів у зведеному електронному онлайн-каталозі бібліотеки. Каталогні записи мають стислий інформаційний формат (назва, автор, дати), їх супроводжує коментар та інтуїтивно зрозуміла піктограма щодо виду документа (книга, рукопис, карта тощо). Найбільш цінні колекції документів презентують оцифровані

рукописні матеріали: «Журнал першої подорожі Дж. Кука до Австралії», «Роботи першого прем'єр-міністра Австралії Е. Бартона» тощо. Журнал Д. Кука The Endeavour Journal of James Cook був внесений до реєстру «Пам'яті Світу» (Memory of the World) [4].

НБА підтримує проект «Реєстр австралійських архівів та рукописів» (Register of Australian Archives and Manuscripts, RAAM), який є путівником колекціями особових фондів та неурядових організацій, які зберігаються в австралійських бібліотеках та архівах. RAAM є продовженням проекту «Путівник колекціями австралійських рукописів», який було опубліковано Національною бібліотекою Австралії з 1965 до 1995 р. [10]. У 2001 р. було ініційовано корпоративний проект під кураторством НБА перетворення RAAM у загальнодоступну онлайн-базу даних [17, 18].

Одним з найбільших архівних проектів Національної бібліотеки Австралії є колекція звукозаписів усної історії, які мають відношення до історії Австралії, Australia's Oral History Collections. Колекцію було організовано на основі однойменного друкованого видання, опублікованого в 1997 р. База даних дає змогу здійснювати пошук у 10-ти тис. год. усного мовлення. Це зібрання документів із австралійського життя, звичаїв, традицій, політики тощо. У базі даних реалізовано багатоаспектний пошук: за ключовими словами, за предметними заголовками, датами. Для обрання предметного заголовка надається алфавітний список контрольованих форм предметних рубрик (антропология, мистецтво, література, музеї тощо) [6].

За запитом «український» (ukrainian) можна відшукати дві історичні колекції усної історії: J. D. Somerville Oral History Collection (State Library of South Australia), State Library of Victoria Collection, у яких зберігаються записи українською мовою. Під час детального перегляду опису колекцій є можливість отримати інформацію про контакти, основні засади формування колекції, адресу сайту архівної установи, розмір колекції, супровідну документацію, часи роботи, науково-довідковий апарат, місце та мову звукозаписів, тему, інші пов'язані колекції.

Національний архів Австралії (National Archives of Australia) створений урядом Австралії з метою збереження урядової документації. Додатково до функцій зберігання колекції Національний архів розробляє тури і виставки, видає книги й довідники з інформацією про фонди колекції, забезпечує освітні програми. Він також консулює інші державні відомства та агентства щодо керування документацією (Records Management). Національний архів Австралії був заснований у 1920 р.

Едуардом, принцом Уельським, у Канберрі й перебував під юрисдикцією Національної бібліотеки Австралії.

У березні 1961 р. урядовий архів було офіційно відокремлено від Національної бібліотеки Австралії, а офіси розподілено по декількох передмістях Канберри. Цю організацію було перейменовано в Австралійські архіви (Australian Archives) у 1975 р. Офіційно Австралійські архіви отримали законодавчий мандат на зберігання урядових матеріалів у 1983 р. У лютому 1998 р. урядове архівне агентство було перейменовано в Національний архів Австралії (NAA) [12].

Сьогодні NAA має найбільш розвинуті у світі онлайнві архівні інформаційні ресурси. У 2011 р. головній урядовій архівній установі Австралії було присуджено всесвітню премію ЮНЕСКО «Пам'ять світу» за поширення результатів своїх досліджень і розробок, вільного програмного забезпечення для зберігання цифрової документації всього світового співтовариства архівістів. Національний архів Австралії також накопичив досвід світового класу у вирішенні одного з ключових завдань ери комп'ютерів: адаптації архівів державних установ до завдань їх зберігання з метою забезпечення стійкого доступу до документів, що стосуються діяльності системи державного урядування. NAA також продемонстрував новизну в підході до спільної роботи щодо збереження документів, у яких використано чорнила з додаванням солей заліза (застосовуються у Європі вже протягом багатьох століть) [1].

Для опису урядових документів у 1960-х роках П. Скоттом було розроблено спеціалізовану систему «Серії документів уряду Австралійської співдружності» (Commonwealth Record Series, CRS). У рамках CRS-системи, установи (державні відомства й органи влади) створюють ряди (групи пов'язаних документів, утворених цією агенцією), які складаються з елементів (документів будь-якого виду) [11]. Основними структурними елементами CRS системи є:

- *Організація* (уряд, наукове товариство, церква або компанія, яка є незалежною або автономною). Присвоюється позначення CO (*Commonwealth Organisation*).

- *Агентство* (агентства різних органів, які несуть відповідальність за виконання адміністративних функцій, можуть належати головним, державним або місцевим органам Співдружності). Присвоюється позначення CA (*Commonwealth Agency*).

- *Особа* (документи осіб, які мали тісні зв'язки із Співдружністю, такі, як прем'єр-міністри, вищі державні службовці і генерал-губернатори). Присвоюється позначення CP (*Commonwealth Person*).

- *Серія* (установи та особи, створюють серії документів). Серія являє собою групу документів, які є результатом одного процесу або які мають аналогічний формат та інформаційний зміст, серія може складатися з одного або кількох документів.

- *Документ*. Документи – це окремі одиниці зберігання: папки, томи, карти, фільми або інші одиниці зберігання, що утворюють серію.

Ця схема опису урядових документів була покладена в основу організації інформаційно-пошукової системи Національного архіву Австралії (див. *рис. 1*).

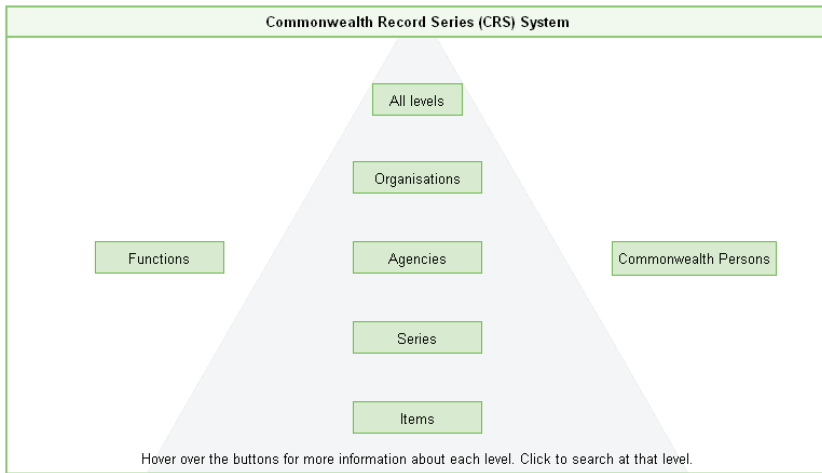


Рис. 1. Користувачський інтерфейс пошукової системи Національного архіву Австралії

Система пошуку документів (*RecordSearch*) має багатоаспектні можливості: пошук за ключовими словами, розширений пошук за елементами CRS-схеми, пошук імен, пошук фотоматеріалів.

За запитом «Україна» (Ukraine) знаходимо 174 документи, пов'язані з взаємовідносинами України та українців з урядом Австралійської співдружності. У форматі детального перегляду інформації про документ, опис укладено за схемою: назва (title), діапазон дат (date range), номер серії (series number), код документа (control symbol), штрих-код (item barcode), місце створення (location), фізичні характеристики (physical format), дата реєстрації (date registered).

Аналогічно налаштований пошук та опис фотодокументів із фондів

НАА. Практично всі фотоматеріали можуть бути детально переглянуті в збільшеному форматі. Для кожного зображення вказано права на його використання, більшість зображень можна використовувати для особистих інформаційних некомерційних потреб, вказавши НАА як джерело інформації та номер зображення в архіві.



Назва: Immigration – Ethnic festivals, arts and crafts in Australia – Adelaide Festival of Arts (*Імміграція – Етнічні фестивалі, декоративно-прикладне мистецтво в Австралії – фестиваль мистецтв Аделаїди*)

№ зображення : A12111, 1/1969/17/16

Дата: 1964

Місцезнаходження: Canberra (Канберра)

Однією з проблем, що постала перед сучасними архівами, є зберігання електронних документів різних категорій: створених за допомогою систем електронного документообігу, проектами електронного уряду (*E-Government*), архівування онлайн-ресурсів, цифрових аудіо-та відеоресурсів. У зв'язку з цим Національний архів Австралії розгортає проекти збереження цифрових ресурсів (*digital preservation*). НАА ініціював ще в 1999 р. проект розробки метаданих для опису цифрових колекцій та ресурсів [15], у 2008 р. було розроблено стандарт метаданих ведення документації для агентств уряду Австралійської співдружності [16]. Ці самі питання стосовно архівів України висвітлено в публікації С. Г. Кулешова, вони стали актуальними у зв'язку з прийняттям законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис» [1].

Найбільшим сховищем відеопам'яті Австралії є Національний архів

фото- та аудіодокументів, який має загальнодоступний розвинутий пошуковий апарат своїх колекцій.

Національний архів кінофото- та аудіодокументів (*National Film and Sound Archive*) – австралійський аудіовізуальний архів, покликаний зберігати, розвивати і надавати доступ до національної колекції аудіовізуальних матеріалів. Колекція містить широкий спектр документів від створених наприкінці XIX ст., коли звукозапис і фотографія перебували в зародковому стані, до записаних у наші дні. Як організація архів веде свою історію з моменту заснування в 1935 р. як Національної історичної бібліотеки кіно- і звукозаписів у складі Національної бібліотеки Австралії. Свій нинішній статус відокремленого державного органу архів отримав у 2008 р. Розташований у столиці Австралії місті Канберра. Це привело систему управління архівом у відповідність до системи управління багатьма іншими найбільшими культурними організаціями Австралії, такими як Національна бібліотека Австралії, Національна галерея Австралії і Національний музей Австралії. Національна відео- та аудіоколекція містить понад 1,3 млн документів. На додаток до дисків, кіноплівок, відео-, аудіозаписів, циліндрів фонографів і радіозаписів колекція містить супровідні документи та артефакти, такі як плакати, флаєри, рекламні проспекти, сценарії, костюми, реквізит, пам'ятні предмети та звуко-, відео- і кінообладнання [13].

Серед важливих колекцій можна виділити колекцію австралійської кінохроніки, 1929–1975: велика колекція з 4 тис. кіножурналів та документальних фільмів, що розповідають про всі найбільші події австралійської історії, спорту й розваг. У 2003 р. колекція була внесена до Австралійського реєстру «Пам'ять світу» [4].

На офіційному сайті Національного архіву кіно-, фото- та аудіодокументів реалізовано розвинутий пошуковий апарат архівних документів. Усі колекції згруповано в такі основні розділи: фільми, звук, телебачення, документи та артефакти, фільми австралійської колекції, колекція культури корінного населення. Про кожну з цих груп наведено детальну інформацію з інформаційним описом змісту накопичених ресурсів. Оновлена архівна система управління колекціями дає змогу реалізувати зручний пошук необхідних матеріалів, обмежити діапазон пошуку необхідними атрибутами (звук, відео, телебачення, радіо, мультимедіа, документ, артефакт).

За запитом «український» (ukrainian) отримуємо список звукозаписів та фільмів, які стосуються України: гра на баяні та бандурі, танці, українська полька, фольклорні фільми тощо.

Детальний опис ресурсу містить такі елементи: фонд зберігання, номер одиниці зберігання, назву, альтернативну назву, дату виробництва, спосіб виробництва, вид ресурсу, тематичну категорію, країну походження, місце, дату виробництва, мову, анотацію.

Крім пошуку за ключовими словами є можливість перегляду списків мультимедійних ресурсів за різними параметрами: алфавітом, видом ресурсу, способом виробництва (музика, усне мовлення, кліп, п'єса, рукопис), жанром (біографічні матеріали, історія, спорт, етнографія, еротика, новини, драма, детектив, танці, опера, пропаганда тощо), форматом (цифровий ресурс, компакт-диски, фотоплівка, касети), роками, країнами.

Крім того, інформаційний ресурс мультимедійного архіву презентує наукові публікації, методичні та навчальні матеріали щодо забезпечення збереження відео- та аудіоматеріалів.

Отже, електронні архівні ресурси австралійських державних відомств і органів влади та управління посідають важливе місце в національному електронному просторі Австралії. Вони відрізняються різноманітністю, уніфікованістю, турботою про збереження документальної пам'яті Австралії. Дуже показовим є те, що Національному архіву Австралії присуджена Всесвітня премія ЮНЕСКО «Пам'ять світу» за якісний ресурс [2]. Важливо відзначити єдність підходів щодо стандартизації опису архівного опису та формату обміну, який надає можливість австралійській колекційній спадщині існувати в єдиній світовій мережі.

Список використаних джерел

1. *Кулешов С. Г.* Документаційні ресурси інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень у місцевому органі державної влади / С. Г. Кулешов // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2005. – Вип. 10. – С. 302–310.

2. Національному архіву Австралії присуджена Всемирная премия ЮНЕСКО «Память мира» [Електронний ресурс] : веб-сайт / UNESCO. – Режим доступа: http://www.unesco.org/new/ru/media-services/single-view/news/national_archives_of_australia_to_receiveunescojikji_memory_of_the_world_prize/. – Зарл. с екрана.

3. Australian Common Practice Manual (ACPM): documentation (description of records) Australian Society of Archivists. – ASA–ACPM–DER–995–01, version 30 May 1995.

4. Australian Memory of the World Register [Electronic resource] : web-cite // Australian National Commission for UNESCO. – Mode of access: <http://www.amw.org.au/content/australian-register>. – Title from the screen.

5. Australian Society of Archivists Inc (ASA) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.archivists.org.au/>. – Title from the screen.
6. Australia's Oral History Collections [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.nla.gov.au/ohdir/about.html>. – Title from the screen.
7. *Chris H. Data, Systems, Mangement and Standardisation / H. Chris // Archives & Manuscripts*. – 1994. – Vol. 22, № 2. – P. 338–359.
8. *Describing Archival Materials: The Use of the MARC AMC Format*; Ed. Richard P. Smiraglia. – New York : Haworth. Press, 1990. – 228 p.
9. *Directory of Archives in Australia* [Electronic resource] : web-cite // Australian Society of Archivists. – Mode of access: <http://directory.archivists.org.au/>. – Title from the screen.
10. *Golder H. Documenting a nation: Australian Archives, the first fifty years / H. Golder*. – Canberra : Australian Govt. Pub. Service edition, 1994. – 76 p.
11. *Guide to Collections of Manuscripts Relating to Australia: A Selective Union List // National Library of Australia*. – Supplements were issued in 1990, 1992, 1994 and 1995.
12. *National Archives of Australia* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.naa.gov.au/>. – Title from the screen.
13. *National Film and Sound Archive* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://nfsa.gov.au/>. – Title from the screen.
14. *National Library of Australia* [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.nla.gov.au/>. – Title from the screen.
15. *Our heritage : a directory to archives and manuscript repositories in Australia / Australian Society of Archivists ; Ed. Olga White, Anne-Marie Schwirtlich, Jennifer Nash*. – [1983]. – 301 p.
16. *Preservation Metadata for Digital Collections // National Library of Australia* [Electronic resource]. – 1999. – Mode of access: <http://www.nla.gov.au/preserve/pmeta.html>. – Title from the screen.
17. *Recordkeeping Metadata Standard for Commonwealth Agencies* [Electronic resource]. – 2008. – Mode of access: www.naa.gov.au/record-keeping/control/rkms/summary.htm. – Title from the screen.
18. *Toll D. Towards a National Infrastructure for Access to Australia's Documentary Information Resources in Electronic Formats : Strategic Developments at the National Library of Australia* [Electronic resource] / D. Toll // National Library of Australia Staff Papers. – Melbourne, 2002. – Mode of access: <http://www.nla.gov.au/openpublish/index.php/nlasp/article/viewArticle/1284/1572>. – Title from the screen.